چشم آزر میرقاسیم

مشقتلی عؤمور

1

محمد حاجي قولام اوغلو بيرييا 1914-جو ايلده جنوبي آذربايجانين تبريز شهرينده دولگر عايله سينده آنادان اولموش، گنج ياشلاريندان شعير يازماغا باشلاميشدير. 1941 - 1945-جي ايللرده جنوبي آذربايجاندا نشر اولونان « آذربايجان»، « وطن يولوندا»، « ادبيات صحيفه سي»، «يومروق»، « خاورئ نو» و دييگر قزئتلرده شعيرلري و كيچيك پيئسلري ايله چيخيش ائتميش و بؤيوک شؤهرت قازانميشدير. عئيني زاماندا شاعير 1941-جي ايلدن جنوبي آذربايجاندا يارانان آزادليق كلوبلاري، آذربايجان جمعييتى و فهله همكارلار ايتيفاقيندا ميلی آزادليق اوغروندا موباريزه ائتميشدير.

بيرييا 1945-جي ايلين سئنتيابريندا جنوبي آذربايجاندا آذربايجان دموكراتيک فيرقه سي نين يارانماسينا (3.09.1945)، خالق حاكيميتي و آذربايجانين موختاريتي اوغروندا سيياسي و سيلاحلي موباريزه يه (9. 12. 1945) رهبرليک ائدن اينقيلابچيلاردان بيري اولور. او، فيرقه نين مركزي كوميته سي نين عوضوو اولاراق اينقيلابي تشكيلاتچيليق فعاليتي گؤستريردي. بيرييا 1945-جي ايلين نويابريندا آذربايجان خالق كونقرئسينه و .دئكابرين 1-ده آذربايجان ميلی مجليسنه (جنوبي آذربايجانين عالي قانونوئريجي اورقانينا) سئچيلميشدير. 1945-جي ايل دئكابرين 12-ده (1324-جو ايل آذر آيي نين 21-ده) تبريز شهرينده آذربايجان ميلی مجليسي آچيلدي. بو مجليس همين گون آذربايجان دموكرات فيرقه سينئن رهبري سئييد جعفر پيشه وري باش نازير (نازيرلر شوراسي نين صدري) اولماقلا آذربايجان ميلی حؤكومتيني (10 نازيرليكدن عيبارت) تشكيل ائتدي. محمد بيرييا بو اينقيلابي خالق حؤكومتينده ماعاريف نازيري اولدو.

2

1946-جي ايل جنوبي آذربايجان تاريخينده « ميلی حؤكومت دؤورو»، « پيشه وري حؤكومتي زاماني» آدي ايله مشهور اولموشدور. بو دؤورده محمد بيرييا آذربايجان دموكرات فيرقه سي مركزي كوميته سي نين بورو عوضوو، ميلی مجليس دئپوتاتي، آذربايجان ماعاريف نازيري، آذربايجان همكارلار ايتيفاقي نين صدري، آذربايجان شاعير و يازيچيلار جمعيتي اداره هئياتي نين عوضوو اولاراق سيياسي، ايجتيماي و ادبي فعاليت گؤستريرر.

بو ايلده آذربايجاندا مدني اينقيلاب باش وئردي. بيرييا بو مدني اينقيلابدا ياخيندان ايشتيراک ائديردي. ميلی حؤكومت يارانانداندان بير هفته سونرا (19. اون ايكي 1945-ده) ماعاريف نازيري خوصوصي و حؤكومت مكتبلرينده تعليم- تربيه ايشلريني آذربايجان ديلينده قورماق اوچون حاضيرليق آپاريلماسينا گؤستريش وئردي و عملن ايشه باشلادي. قيسا مودتده ايبتيدايی مكتبلر اوچون آذربايجان ديلينده درسليكلر حاضيرلانيب چاپ ائديلدي.

جنوبي آذربايجاندا ايلک دفعه « ديل حاقيندا آذربايجان ميلی حؤكومتي نين قراري» چيخدي (6.1.1946). همين قراردا دئييليردي: « بو گوندن اعتيبارن آذربايجاندا آذربايجان ديلي رسمي دؤولت ديلي حساب اولونور». ايلک دفعه ميلی حؤكومت واختي اينجه صنعت و رساملیق مكتبي (19.1.1946)، دؤولت تئاتري (28.111. 1946)، آذربايجان راديوسو (7.دؤرد.1946)، دؤولت اونيوئرسيتئتي (12. آلتي.1946) و دييگر

میلی-مدني اوجاقلار آچیلدي و ایشه باشلادیلار، آذربایجان رساملار و هئیکلتراشلار جمعیتي یاراندي. 1945-1946-جي ایللر جنوبي آذربایجاندا چیچکلنمه دؤورو اولموشدور. 1946-جي ایل سئنتیابرین 23-دن بوتون مکتبلرده درسلر آذربایجان دیلینده داوام ائتدي. محمد بیریبیا میلی حؤکومتین نازیري کیمي ایقتیصادي، ایجتیماي و مدني-ماعاریف ساحه سینده کي ایصلاحاتلارین فعال ایشتیراکچیسي ایدي.

آذربایجان دموکرات فیرقه سي و آیالت انجومني بیریبیانین ایجتیماعي-اینقیلابي خیدمتلریني یوکسک قییمتلندیره رک اونو 10 نفر یولداشلاري ایله بیرلیکده ستارخان اوردني ایله تلطیف ائتدي.

3

ایرانین شاه دؤولتي نین سیلاحلي قوووه لري ایمپئریالیستلرین کؤمگي ایله آذربایجاندا خالق حاکیمیتیني داغیتدیغي گونلر، 1946-جي ایل دئکابرین 10-دا آذربایجان دموکرات فیرقه سي مرکز کومیته سي نین بوروسو محمد بیریبیاني س. ج. پیشه‌وري نین غیبابیندا مرکزي کومیته صدري سئچدي. بوتون بو حادیثه لر باش وئردیگي گونلر، آذربایجان دموکراتلارینا ایستالین ین و. م. مولوتوو و م. ج. باغیروو واسیطه سي ایله زورلا قبول ائتدیردیگي سییاسته اویغون اولاراق محمد بیریبیا آذربایجان دموکرات فیرقه سي مک-سي آدیندان اؤز ایمضاسي ایله بیر بیاننامه وئردي (10. اون ایکي. 1946). بو بیاننامه ده دئییلیردي: شاه قوشونلاري آذربایجانا گلیر و گویا ایران مجلیسینه سئچکیلرین دوزگونلوگونه نظارت ائتمک اوچون گلیر. سئچکیلر تنزلیکله کئچیریلمه لي و ایران مجلیسي تنزلیکله تشکیل تاپمالیدیر.

بو تعجیلي سئچکي و مجلیس کیمه لازیم ایدي؟ قئید ائدک کي، 1946-جي ایل آپرئلین 4-ده س.س.ر.ي ایله ایران دؤولتلري آراسیندا تئهران شهرینده ایمضالانمیش سازیشه اساسن ایران-سوویت بیرگه نئفت کامپانییاسي یارانماسي حاقیندا موقاویله باغلانمیشدي. بو موقاویله 7 آي مودتینه قدر (24. اون. 1946-جي ایله قدر) ایرانین یئني سئچیله جک اون بئشینجی مجلیسي نین تصوییبیندن کئچمه لي ایدي (دئمک، گئجیکیردي). ایران حؤکومتي اون بئشینجي مجلیس سئچکیلرینه نظارت ائتمک بهانه سي ایله خالق حاکیمیتي حؤکمران اولان جنوبي آذربایجانا بؤیوک سیلاحلي قوووه گؤندردي. شاه قوشونلاري نین، آذربایجان اوزرینه تجاووزونه نه ایرانین داخلیندن و نه ده خارنجدن اعتیراض ائدن اولدو. آذربایجانا کؤمک ائدن ده اولمادي. او آغیر گونلرده « قودرتلي دایره لر» آذربایجان دموکراتلارینا مصلحت ائدیردیلر: « سئچکیلره مانع اولمایین! شاهنشاهین سیلاحلي قوووه لرینه موقاویمت ائتمه‌یین!». بو سییاست ایران دؤولتي نین آذربایجان اوزرینه تجاووزونه گئنیش یول آچدي. عئیني زاماندا دوشمن قارشیسیندا آذربایجان دموکراتلاري نین ال-قولونو تاماميله باغلادي-بئله لیکله، جنوبي آذربایجان خالقي نین میلی آزادلیغي و اینقیلابي حاکیمیتي ایستالین‌ین حاقسیز نئفت سییاستینه و ایدیعالارینا قوربان ائدیلدي.

1946-جي ایل دئکابرین 11-ده گئجه تبریز شهرینده آیالت انجومنینده کئچیریلمیش ایجلاسین قراري اوزره آذربایجان خالق قوشونلارینا و فدایي قوووه لرینه قارشي مئیدانلاریني ترک ائتمک و ایران دؤولتي‌نین سیلاحلي قوووه لرینه موقاویمت گؤسترمه مک حاقیندا گؤستریش وئریلدي. بئله بیر قراري آنجاق آیالت انجومني نین ریاست هئیاتي نین (10 نفردن عیبارت ایدي) چیخارتماق صلاحیتي وار ایدي. لاکین بو ایجلاسدا ایشتیراک ائتمیش انجومنین ریاست هئیاتي نین 5 عوضوونون، آذربایجان و تبریز والیلري نین و 7 نفر اداره رییسلري نین بئله بیر قرار چیخارتماق صلاحیتي یوخ ایدي. بو ایجلاسدا خالق قوشونلاري نین و فداییلرین گئنئراللاریندان هئچ کیم ایشتیراک ائتمه میشدیلر. بیریبیا و من بو ایجلاسین شاهیدي اولموشوق.

ایران دؤولتي آذربایجانین آزادلیغیني بوغدوغو گونلر شاعیر بیریبیا « سئویرم من ده» آدلي شعیرینده اوجا سسله اؤز سؤزونو دئییردي:

من بو مئيدانا قدم قويماميشام شؤهرت اوچون،

مال اوچون، عيزت اوچون، شؤوکت اوچون، ثروت اوچون.

يارادیب حاق مني اؤز ميلتيمه خيدمت اوچون،

حاضيرام جاني فدا ائتمگه بو نيت اوچون.

1946-جي ايل دئکابرين 11-دن ايران دؤولتي نين سيلاحلي قوووه لري مانعه سيز اولاراق آذربايجان تورپاقلاريندا بؤيوک جينايت و قيرغينلار تؤرهده رک ايره ليله ديلر. دئکابرين 20-دن سونرا ايسه آذربايجاندا خالق حاکيميتي لغو ائديلدي و شاهليق قورولوشو برپا اولوندو. آذربايجان خالقي يئنه ده سيياسي-ايجتيماعي و ميلی-مدني حوقوقلاردان محروم ائديلدي. آذربايجانين 25 مين نفر قوجا و جاواني ميلی آزادليق طلب ائتديکلرينه گؤره قيلينجدان کئچيريلديلر. اون مينلرله عايله ايرانين جنوبونا سورگون ائديلدي. سونراکي بير نئچه آي عرضينده آذربايجان شهرلري نين ايجتيماعي مئيدانلاري جرگه لرله دوزولن دار آغاجلاريندان آسيلميش عوصيانچي مئيتلري ايله دولو ايدي. بئله بير شرايطده شاعير محمد بيرييا دا بير سيرا يولداشلاري کيمي تبريزده گيزلي ياشاماغا مجبور اولدو.

4

محمد بيرييا 1947-جي ايلين مارتيندا س.س.ر.ي-يه، باکي شهرينه گتيريلدي. اؤلومون چنگيندن خيلاص ائديلدي. لاکين چوخ کئچمه دن باکيدا جلادين قيلينجي اونون باشي نين اوستونو آلدي. بونلار باره ده بير آز سونرا.

هله ليک قئيد ائدک کي، 1947-جي ايلين مارت آيي ايدي. فاشيست آلمانيياسي اوزرينده تاريخي غلبه نين ايکينجي ايلي ياخينلاشيردي. ايستالين‌ين قددار ديکتاتوراسي، جزا تدبيرلري و سووئت آذربايجانيندا م. ج. باغيروون اؤزباشيناليغي و جينايتلري داوام ائديردي. بئله بير زاماندا، جنوبي آذربايجانين آنتيفاشيست و اينقيلابچي شاعيري، ميلی آزادليق اينقيلابي حرکاتي نين رهبرلريندن بيري، خالق حؤکومتي نين ماعاريف نازيري محمد بيرييا باکيدا بؤيوک حؤرمتله قارشيلاندي، اونون ايفتيخارينا خوصوصي قوناقليق وئريلدي. ايکي-اوچ دفعه شخصن م. ج. باغيروون گؤروشونده و اونون طرفيندن وئريلميش قوناقليقدا ايشتيراک ائتدي. سونرا بيرييا دموکراتلارين باشچيلاريندان باکي‌يا موهاجيرت ائتمگه مجبور اولموش س. ج. پيشه وري، س. بادقان، ق. ايلهامي، ز. قييامي، ج. کاويان، ت. شاهين، م. پناهيان، ع. شميده، ر. قاضي و باشقالاري ايله، ائلجه ده جنوبلو شاعير دوستلاري آذروغلو، علي توده، بوللوري، گولگون، چاووشي و ديگرلري ايله گؤروشور.

بيرييا بئشينجي دفعه ايدي کي، باکي‌يا گليردي. اونا گؤره ده ايلک هفته لر کؤهنه تانيش-بيليشلريني آختارير، تاپير، گؤروشوردو. اونون اوتاغيندا، يازي ميزي نين اوستونده، قاديني نين و بير نئچه آيليق اوغلونون شکلي قويولموشدو. او، تئز-تئز حسرتله بو شکله باخيردي. اوندان تزه شعير يازيب-يازماديغيني سوروشماق اولموردو. يازارام! يازارام!-دئييردي. باکيدا، آذرنشر، 1944-جو ايلده بيرييانين « اورک سؤزو» آدلي 117 صحيفه ليک (5 مين نوسخه تيراژلا) بير کيتابيني بوراخميشدي. بو کيتاب آز تيراژلا و 44 ايل اول چيخديغينا گؤره (هم ده 1948-جي ايلدن قاداغان اولوندوغوندان) ايندي حتا 60-70 ياشلي اوخوجولار ايچريسينده بئله بيرييانين او کيتابيندا توپلانميش شعيرلري ايله تانيش اولان آز تاپيلار.

1947-جي ايل دئکابرين 2-ده « آذربايجان» قزئتي نين يئني دؤوريه سي نشر اولونماغا باشلادي. اونون بيرينجي نؤمره سينده بيرييانين بيپروا ايمضاسي ايله « آراس» آدلي شعيري درج ائديلميشدي.

1947-جي ايلدير. هفته لر، آيلار كئچير. ايل سونا چاتير. هر كسين باشي اؤز ايشي و قايغيلاري ايله قاريشير. بو آرادا بير ده گؤروروک، محمد بيريا ائوينده يوخ، ايشده يوخ و جاماعات ايچريسينده ده گؤزه دگمير. شاعير يوخا چيخيب! هره حاديثه ني بير جور يوزوردو. سؤز-صؤحبت چوخاليردي. دئمه او گونلر حبسخانادا د.ي.ن.- نين هئيوره لري بيريياني كؤتكله ييب ديشلريني سينديرميشلار. بيز بو حاديثه دن 9 ايل سونرا خبر توتدوق. گؤزوموز برک قورخموشدو.ايستالين ين جنوبي آذربايجان دموكراتلارينا صبيرلي، جيدي و مؤحكم اولماق حاقيندا تئلقراميندان آز سونرا پيشه وري، « ماشين قضاسيندا هلاک اولموشدو». جنوبي آذربايجانا، ائولرينه گئتمک ايسته ين يوزلرله موهاجير سورگون ائديلميشدي.

1953-جو ايلين مارتيندا ايستالين اؤلدو. آغير بوغوجو وضعيتين دگيشه جگي اوميدي پارلادي، لاكين توتقون و توند. ايستالين ين 1930-1953-جو ايللرده حياتا كئچيرديگي قانونسوزلوق، ايستيبداد، زوراكيليق و كوتلوي جزا تدبيرلري سيستئمي كؤكوندن لاخلادي. 1956-جي ايلين فئورالينده سوو.اي.ك.پ- نين ايگيرمينجي قورولتايي شخصيته پرستيشي و اونون نتيجه لريني كسكين صورتده پيسله دي 1956-جي ايلين آپرئلينده بؤيوک ديكتاتورون آذربايجانداكي ال‌آلتيلاري م. ج. باغيروو، اون. قريقوريان، آ. ماركاريان، س. يئمئليانوو و دييگرلري موحاكيمه اولوندولار و تؤرتديكلري جينايتلره گؤره شيددتلي جزايا محكوم ائديلديلر. كوتلوي جزا تدبيرلري دؤورونده گوناهي اولمادان جزالانديريلميش مينلرله شخص پارتييانين ايگيرمي قورولتاييندان سونرا تام برائت آلدي. بئله بير شرايطده، 1956-جي ايلين يايبندا من موسكوايا گئتديم و سوو.اي.ک.پ مركزي كوميته سينده رهبر يولداشلارلا گؤروشدوم.

بو گؤروشده من سوو.اي.ک.پ مركزي كوميته سيندن خاهيش ائتديم كي، 1947-جي ايلده و سونرا سووئت آذربايجانيندان سورگون اولونموش جنوبلولارين، ائلجه ده ميلي حؤكومتين ماعاريف نازيري محمد بيرييانين، كند تصروفات نازيري جاويد مهتاشين، ميلي مجليس دئپوتاتي، اينقيلابچي ژورناليست ايسماييل شمسين و دييگرلري نين حبسدن آزاد اولونمالارينا ياخيندان كؤمک ائتسينلر. سوو.ايكپ مركزي كوميته سيندن اولان يولداشلار خاهيشيميزه قايغي ايله ياناشديلار.

ج. مهتاش و اي. شمس ده حبسدن آزاد اولوب باكي‌يا گلديلر. آز سونرا، 1956-جي ايلين پاييزيندا 9 ايل حبسدن سونرا (29. دوققوز. 1956) محمد بيرييا تام برائت كاغيزي آلدي. اونون ان ياخين دوستو مير رحيم ويلايي، ماردووا گئديب بيرييانی بيرباشا حبسدن موسكوايا و نئچه گون سونرا ايسه (1. اون بير. 1956) باكي‌يا گتيردي. بيرييا باكيدا بؤيوک حؤرمتله و قايغي ايله قارشيلاندي.

بيرييا دانيشيردي كي، 1947-جي ايلين آخيرلاريندا حبس ائديلركن آذربايجان س.س.ر. داخيلي ايشلر نازيرليگي نين موستنطيقي مني اوچ مساله ده گوناهكار حساب ائديردي:

1942-جي ايلين آخيرلاريندا باكيدا آذربايجان س.س.ر. د.ي.ن.-اين ايجازه سي اولمادان تبريزه قاييتماق اوچون اؤزباشينا ويزا آلماغا چاليشيبسان.

جنوبي آذربايجاندا ميلي حؤكومتين نازيري اولان زامان، !946-جي ايل يانوارين 8-ده آمئريكانين تبريز شهرينده كي كونسولو سنيله گؤروشه گلميشدي. نييه گؤروشه راضيليق وئردين؟ بو گؤروشده هانسي مساله لري موزاكيره ائتدينيز؟

1947-جي ايلين آخيرلاريندا يئنه باكيدا آذربايجان سسر دين-اين ايجازه سي اولمادان تبريزه قاييتماق اوچون اؤزباشينا ويزا آلماغا چاليشيبسان.

بیرییا بو ایتیهاملارا جاواب وئرمیشدي کي، 1942-جي ائلجه ده 1947-جي ایلده، هر ایکي دفعه ده باکي‌یا مووقتي گلمیشدیم. خاریجي وطنداش اولدوغومدان تبریزه قاییتماغا ویزا آلماق اوچون هئچ کسدن ایجازه آلمالي دئییلدیم. تبریزده کي آمئریکا کونسولو ایله گؤروشمک اوچون تابع اولدوغوم میلی حؤکومتین باش نازیري س. ج. پیشه وریدن ایجازه آلمیشدیم. بیلمیرم، داها کیمدن ایجازه آلمالي ایدیم؟ آمئریکا کونسولو ایله موزاکیره ائدیلن مساله لر باره ده میلی حؤکومتین ایجلاسیندا حسابات وئردیم. بیلمیرم، داها کیمه حسابات وئرمه لي ایدیم؟

5

شاعیر بیرییا تقریبن 9 ایل موردوودا حبسدن سونرا 1956-جي ایلین پاییزیندا (1. اون بیر. 1956) باکیدا یاشادیغي گونلر ناماز قیلماق اوچون تئز-تئز باکي نین « تزه پیر» مسجیدینه گئدیردي، شاعیر دوستلاري ایله گؤروشوردو. او، هر مجلیسده حبس اولدوغو مودتده شاهیدي اولدوغو حادیثه لردن: خسته لیکدن، اینسان منلیگي نین تاپدالانماسیندان، اؤلومدن و مین بیر عدالتسیزلیکدن دانیشیردي. کؤهنه (عرب) آذربایجان الیفباسي نین دگیشدیریلمه سي سوویئت آذربایجاني خالقي نین تاریخي-مدني ایرثلریندن علاقه سیني کسدیگي اوچون بیرییاني چوخ ناراحات ائتمیشدي. بیرییا یئنه ده تبریزه قاییتماق اوچون ویزا آلماغا چوخ تلاش ائدیردي. او حتا بیر-ایکي دفعه ایجازه سیز اولاراق موسکوایا دا گئتدي.

قئید ائتمک لازیمدیر کي، عدالتلي و سوویئت قانونچولوغونون برپا ائدیلمه سي تزه باشلانمیشدي. « داهیي استالینین» 1930-1953-جو ایللرده حیاتا کئچیردیگي جزا تدبیرلري سیستئمي هله هارداسا اؤز قوووه سیني ساخلاییردي. اونا گؤره ده تام برائت کاغیزي آلدیغي حالدا بیرییا یئنه تعقیب اولونوردو. اوندان تئز-تئز کیم اولدوغونو سوروشورلار و پاسپورت طلب ائدیلیردي. اوست-باشي آختاریلیردي. یانیندا عرب الیفباسي ایله یازیلمیش هر نه تاپیردیلارسا، الیندن آلیردیلار. نهایت، عدالت و سوویئت قانونچولوغو یئنیدن گوبود صورتده پوزولدو. 1957-جي ایلین ایپونوندا بیرییا یئنیدن موحاکیمه اولوندو.

6

مشهور ایسپانییا رسامي فرانسیسکو قویا چکدیگي رسملرین بیري نین آشاغیسیندا بئله یازمیشدیر: « ایدراک یوخویا گئدنده دهشت تؤره نیر». شاعیر محمد بیرییا 1947-1956-جي ایللرده حبسخانالاردا چکدیگي دهشتلري سؤیله دیگي اوچون عؤمرونون 10 ایلیني ده موختلیف یئرلرین حبسخانالاریندا چوروتمگه مجبور اولدو. 10 ایل!

بیرییا 1967-جي ایلده 10 ایللیک گوناهسیز حبس مودتي، قورتاردیقدان سونرا باکي‌یا گلیر. لاکین آز سونرا موسکوایا گئدیر. تبریزه قاییتماغا ویزا آلماق ایسته ییر. میلیس مانع اولور. گویا شاعیر میلیس نفریني تحقیر ائدیر. حاضیریر شاهیدلر بو حادیثه ني یازیلي صورتده تصدیق ائدیرلر. بیرییا اوچونجو دفعه محکوم ائدیلیر. 10 ایل، اوسته لیک 2 ایل، اولدو 12 ایل.

7

بیرییا 1969-جو ایلین آوقوستوندا حبسدن آزاد اولدوقدان سونرا یئنه باکي‌یا گلدي. سسري داخیلي ایشلر نازیرلیگي اونا یاشاماق اوچون تامبوو ویلایتي نین یاروسلاو کندیني تعیین ائتمیشدي. او، باکیدا آذربایجان کپ مرکزي کومیته سینه و آذربایجان سسر د.ي.ن.-ه 13 سئنتیابر 1969-جو ایل تاریخلي عریضه سینده یازیردي: « اوراسي (تامبوو) روسییادیر، من ایرانلي، اورادا یاشاماق منیم اوچون هئچ جور موناسیب دئییل».

بیرییا خاهیش ائدیردي کي، تبریزه قاییتماغا ویزا وئریلنه قدر باکیدا یاشاماغا ایجازه وئرسینلر. اوزون مودت حبسده اولموش شاعیره هئچ بیر کؤمک ائتمه دیلر. بیرییایا منزیل وئریلمه دي، تقاعود وئریلمه دي. او آنجاق خئییرخاه هموطنلري نین و دوستلاري نین اومیدینه قالدي.

8

گونده لیکدن قئیدلر:

10. دوققوز. 1969. آخشام ائوده ایدیم، تئلئفونوم سسلندي. ویلایي ایدي. سالاملاشدیق. سونرا دئدي کي، محمد سنله دانیشماق ایسته ییر. من هانسي محمد اولدوغونو سوروشمادیم. تئلئفوندان محمد بیرییانین سسي گلدي. او، اوجادان دئییردي: چئشم آزر، سالام! آغا، بو نئجه دوکتور اولماقدیر؟ هئچ من خسته نی یادا سالمیرسان! موعالیجمله ماراقلانمیرسان. من جاوابیندا دئدیم: بیرییا، چوخ-چوخ خوش گلمیسن. سیزي گؤرمک آرزوسونادایام. صاباح گلیب سني گؤرجم.

4. اون بیر. 1970. باکي نین مرکزي اونیوئرماغیندا بیرییا ایله گؤروشدوم. باکي‌یا دونن قاییدیب. دئییردي کي، تام-بوودا لاپ اؤلوموмо گؤزله ییردیم. اورادا پیچایئو رایونوندا مئهمانخانادا بو شعیري دئمیشم، اؤلنده باشداشیما یازیلسین:

ووروما ال توربتیمه
توربتئ آدم ده. منم.
نه او دونیا، نه بو دونیا،
ایکي عالم ده، منم.

نئیله ییم، پئي آپاران
اولمادي بو واریلیغیما.
عیش و عیشرت ده منم،
مؤحنتي ماتم ده منم.

آراما قبریمي،
آختارما منیم باشداشیمي.
رسمده حضرتي نوح،
ایسمده خاتم ده منم.

بو شعیر بیرییانین صوفیلیگي حاقیندا ان سونونجو یازیدیر.

12.111 .1970. باکي شهري پاسپورت اداره سیندن منه تئلئفونلا خبر وئردیلر کي، بیرییایا غئیري-رسمي اولاراق باکیدا-آذربایجاندا یاشاماق ایجازه سي وئریلیب اونا خبر وئرین، بورایا گلسین. من بو خبري ویلاییه ده چاتدیردیم.

13 اوچ. 1970. بیرییاني آخشام رسام علي مینایي نین ائوینده گؤردوم. تاغي شاهین ده اورادایدي. بیرییایا دئدیم کي؛ گئدین پاسپورت اداره سینه، سیزي آختاریرلار. آدرئس و تئلئفون نؤمره سي ده وئردیم. خبر وئردیم کي، اونا غئیري-رسمي اولاراق باکیدا-آذربایجاندا یاشاماغا ایجازه وئریلیب. او چوخ شاد اولدو.

14 اوچ. 1970. گوندوز علي مینایي تئلئفون ائتدي کي، محمد بیرییاني « سئماشکو» خستخاناسیندا جراح ماحمود بهرامي دیز قاپاغیندان عمل ائتدي. اورادا یاتاجاق. ویلاییه ده تئلئفونلا خبر وئردیم.

15 اوچ.1970. ويلايي ايله بيرليكده گئديب خستخانادا بيرييايا باش چكديم. بئش-آلتي گونه اوراداn چيخاجاق.

18. دؤرد. 1971. اوزون فاصيله دن سونرا « سئماشكو»نون يانيندا بيرييانی گؤردوم آغ ساققالدا و كاسيب‌يانا گئييمده: گؤروشدوک. دانيشديق. او، 1944-1945-جي ايل تبريز احوالاتيندان حاجي عظيمخاني يا‌ديما ساليدي-ستارخانين قارداشيني، حاجي عظيمخاني نومايشه-ميتينقه فايتونلا گتيرديک. ييغينجاق قورتاراندا بو كيشي پييادا قالاردي. اونا گؤره دئيردي: گؤروكن عرضيميز-دانيشديغيميز خوشلارينا گلمه دي. بيرييا دئمک ايسته ييردي كي، گؤروكن اونون دا دئديكلري بؤيوكلرين خوشونا گلمه ييب. اونا گؤره ده سرگردان قاليب. چوخ خاهيش ائتديم، دعوت ائتديم بيزه گئدک، گلمه دي، مني گؤزله ييرلر دئدي...

9. آلتي. 1972. بيرييانی مركزي بازارين يانيندا گؤردوم. دئدي: قبر اوستدن گليرم، خديجه‌گيلين ائوينده قاليرام. يئنه دعوت ائتديم. گلمه دي.

بيز داها گئج-گئج گؤروشوروک. بعضن بيرييانين خبري عاباس زاهيدي گيلدن، بعضاً مورتوضا پيرگيلدان گليردي.

9

بيرييا بير مودت گئديب شوشادا ياشادي. سونرا گلدي باكيدا قالدي. سونرا دا شاماخيدا ياشادي. 1980-جي ايلده باكييا گلدي و تبريزه گئتمگه حاضيرلاشدي

اينقيلابچي شاعير محمد بيرييانين آدي حبس اولدوغو تاريخدن (1947-جي ايلين سونوندان) حاقسيز اولاراق آذربايجان ادبيياتيندان و اينقيلابي حركات تاريخيندن لغو ائديلدي. (بيرينجي نؤوبه ده 1944-جو ايلده باكيدا نشر ائديلميش « اورک سؤزو» كيتابي 1948-جي ايلدن قاداغان اولدو). آذربايجان يازيچيلار اتيفاقي نين تدبيرلرينده، جنوبي آذربايجان ادبيياتينا عايد موزاكيره و مقاله لرده بيرييانين آدي چكيلمه دي. آذربايجان سووئت ائنسيكلوپئدييا‌سيندا بيرييا سؤزو يازيلمادي. آذربايجان سسر علملر آكادئميياسي نين 1988-جي ايلده نشر ائتديگي جنوبي آذربايجان ادبيياتي آنتولوگيياسي نين اوچونجو جيلدينده بيرييا ايله بير دؤورده ياشاميش و ياراتميش 28 نفر شاعير و يازيچي نين اثري توپلانميشدير. لاكين بيرييادان بير كلمه ده يازيلماميشدير. بيرييا هله آنتولوگييانين اوچونجو جيلدي ييغيلماغا وئريلندن (8. 1. 1987-جي-دن) اوچ ايل قاباق، تبريزده « اينقيلاب كئشيكچيلري» آدلي قاراگوروهچولار طرفيندن اؤلدورولموشدو.

مطبوعاتدا، حتا علمي ايشلرده بيرييانين آديني يازماق اولمازدي. 1960-جي ايلده نشر اولموش « جنوبي آذربايجان يازيچيلاري نين ادبي مجموعه سينده» 21 نفر جنوبلو شاعير و يازيچي نين اثري چاپ ائديلميشدير. لاكين محمد بيرييانين آدي بئله چكيلمه ميشدير.

« ادبييات و اينجه صنعت» قزئتي اؤزونون 17. دؤرد. 1981 جي ايل تاريخلي نؤمره سينده علي آغا واحيدين و 26.111. 1982-جي ايل تاريخلي نؤمره سينده صمد وورغونون واختيله (1945-1946-جي ايللرد) يازيب جنوبي آذربايجان يازيچيلارينا، تبريزه گؤندرديكلري شعيرلري درج ائتميشدير. بو، هر ايكي شعيرده چاووشي، آذروغلو. بيرييا. نيكنام، اعتيماد، شئيدا و فيطرت آدلاري چكيلميش دير. لاكين شعيرده بيرييانين آدي كيچيک حرفله گئتميشدير.

10

33 ايل ياريم، مين بير فاجيعه دن و تلاشدان سونرا 1980-جي ايل سئنتيابرين 29-دا باكيدان 66 ياشلي. چوخ ساده گئييملي، كاسيب، آغساققال بير قوجا كيشي تبريزه يولا دوشدو. او، هم ده تاماميله اليبوش گئديردي. بو، بيزيم موباريز شاعير محمد بيرييا ايدي. صاباحي گون قاتار

جولفادان تبريزه طرف حركت ائتدي. يولبويو گرگر، مرند، يام و سوفييان ايستانسييالاريندا چوخلو جاماعات بيرييانى قارشيلايير و سالاملاييردي. تبريزده گؤركملي شاعير يحيا شئيدا باشدا اولماقلا مينلرله آدام بيرييانى بؤيوک شادليقلا ايستيقبال ائتدي. بيرييا تبريزه چاتدي، خالقيني گؤردو. ايل‌ياريم ايدي كي، ايراندا شاهليق علئيهينه خالق اينقيلابي قاليب گلميشدي. لاكين بيرييانين گليشي زاماني دؤوران دگيشيكليگه اوغراييردي. ايفراطچي ساغ عونصورلر اينقيلابدا فعال ايشتيراک ائتميش وطنپرست قوووه لره ديوان توتوردو. ميلى موختاريت ايسته ين خالقلارين حاقلي طلبلري بوتون واسيطه لرله ردد ائديليردي. ايران قانلي و ويران ائديجي موحاريبه يه جلب ائديلميشدي. شاعير بيرييا بو عدالتسيزليكله و زوراكيليقلا راضيلاشا بيلمه دي. محمد بيرييا تبريزه قاييداندان بئش ايل سونرا 1985-جي ايلين سئنتيابريندا مورتجع قوووه لرين و جزا دسته لري نين تعقيبينه معروض قالير، حؤكومت علئيهينه فعاليتده ايتيهام اولونور. شاعير بو ايتيهامي ردد ائدير. او، ايفراطچي ساغ قوووه لره ايشله مک تكليفيني ده قبول ائتمير. بونا گؤره ده شاعير محمد بيرييانى دؤيه رک كؤتک آلتيندا اؤلدورورلر. بو آجي خبر باكي‌يا دا چاتدي. آمما نه اولسون كي، هئچ يئرده بير كلمه ده اولسون دئييلمه دي.

آز سونرا بيرييانين بو قهرمانليقلا اؤلومو قربي آلمانييانين بون شهرينده آذربايجان ديلينده نشر اولونان « آنا ديلي» قزئتينده اطرافلي شرح ائديلدي. بو قزئتين 7. اون.1986 تاريخلي 16-جي نؤمره سينده ايري قارا حرفلرله « محمد بيرييانى اؤلدوردولر» آدلي باش مقاله يازيلميشدي.

بيرييانين اؤلدورولمک خبري 1985-جي ايلين اوكتيابريندا آذربايجان يازيچيلار ايتيفاقينا دا چاتدي، جنوب يازيچيلارينا دا. بو فاجيعه دن آذربايجان ادبيات اينستيتوتونون جنوبي آذربايجان شؤعبه سي ده خبر توتدو، شرقشوناسليق اينستيتوتونون جنوبي آذربايجان شؤعبه سي ده. لاكين ايندييه قدر محمد بيرييانين اؤلدورولمه سي حاقيندا آذربايجان مطبوعاتيندا بير خبر، يا معلومات يازيلماميش و هئچ بير يئرده خاطيره مجليسي كئچيريلمه ميشدير.

بيرييانين 1957-جي ايلده 10 ايل و 1967-جي ايلده 2 ايل حبسه محكوم ائديلمه سي، هر ايكي محكمه و هر ايكي حؤكم ده عدالتسيز و غئيري-قانوني اولموشدور. بو ايشلر دورغونلوق دؤورونده سوسياليست قانونچولوغونون پوزولماسي سيراسيندا دورور.

بيز ايندي عاغليميزي دا، اورگيميزي ده، اينسانلارا موناسيبتيميزي ده بشري اساسدا يئنيدن قورماغا باشلاميشيق. چاليشاق ايدراک يوخلاماسين و بير ده دهشتلر تؤرمه سين.

" ادبيات و اينجه صنعت "